

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ АНАЛІТИКИ АНАТОЛЯ КАМІНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Дуцяк Ігор Зенонович,

доктор філософських наук,

професор кафедри філософії та педагогіки

Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій

імені С. З. Гжицького

ORCID ID: 0000-0002-5009-467X

Метою дослідження є виявлення ідей Анатолія Камінського, які можуть бути корисними в сучасному дискурсі російсько-української війни, що розпочалася у 2014 р. У результаті дослідження було виявлено такі основні ідеї, за допомогою яких він у 1970-х роках ХХ ст. передбачав, як Російська імперія (у її радянському вигляді) розвалиться у 80-х роках цього століття. На думку А. Камінського, насамперед потрібно було змусити Центральний Комітет КПРС відмовитися від економічного та політичного тоталітаризму. Цього вдалося досягти завдяки поєднанню трьох факторів, що призвели до економічного краху СРСР: афганська війна, гонка озброєнь, розпочата Рональдом Рейганом, та падіння цін на нафту. Економічний крах СРСР зробив можливими мирні революції, що призвело до відокремлення деяких колоній від імперії на початку 1990-х років ХХ ст. Спираючись на ідеї Анатолія Камінського, можна зробити такі висновки. Якщо звернутися до аналізу перебігу сучасної московсько-української війни, яка розпочалася у 2014 р., то досвід розпаду СРСР у 1991 р. підтверджує доцільність завершення війни шляхом досягнення економічного краху Московської імперії під її сучасною назвою «Російська Федерація». Сучасна Московська імперія (під назвою «Російська Федерація») тримає під своєю владою багато колоній, тому зменшення її розмірів, позбавлення її ресурсів, які вона черпає зі своїх колоній, призвело б до появи меншої країни, але така країна, вже не будучи імперією, могла б оговтатися та шукати напрями свого розвитку не у збройній експансії проти всього світу, а в науково-технічному, економічному, культурному прогресі та підвищенні добробуту своїх громадян. Водночас у сучасних умовах чим швидше закінчиться війна, тим важливіше її припинити, ураховуючи, що чим довше триватиме війна, тим довше триватиме процес використання Московською імперією допомоги з боку КНР, що неминуче супроводжуватиметься зростанням залежності Російської Федерації від Китаю. Очевидно, що краще, щоб на території Російської Федерації виникла низка незалежних країн, аніж щоб Китай поступово поглинув ці території, поведінка якого за відсутності ефективних протипаг може стати непередбачуваною.

Ключові слова: українські політологи ХХ ст., Анатоль Камінський, розвал СРСР, російсько-українська війна 2014 р., конфліктність у Європі.

Dutsiak I. Z. A study of the Political Analysis of Anatoly Kaminski in the Context of the Russian-Ukrainian War

The purpose of the study is to identify Anatol Kaminsky's ideas that may be useful in the modern discourse of the Russian-Ukrainian war that began in 2014. As a result of the study, the following main ideas were revealed, with which he predicted in the 1970s of the twentieth century how the Russian Empire (in its Soviet form) was collapsed in the 80s of this century. According to A. Kaminsky, it was first necessary to force the Central Committee of the CPSU to abandon economic and political totalitarianism. This was achieved by the combination of three factors that led to the economic collapse of the USSR: the Afghan war, the arms race started by Ronald Reagan, and the fall in oil prices. The economic collapse of the USSR made peaceful revolutions possible, which led to the separation of some colonies from the empire in the early 1990s of the twentieth century. Based on the ideas of Anatoly Kaminsky, the following conclusions can be drawn. If we turn to the analysis of the course of the modern Muscovite-Ukrainian war, which began in 2014, the experience of the collapse of the USSR in 1991 confirms the expediency of ending the war by achieving the economic collapse of the Muscovite empire under its modern name «Russian Federation». The modern Muscovite empire (under the name «Russian Federation») holds many colonies under its rule, so reducing its size, depriving it of the resources that it draws from its colonies would lead to the emergence of a smaller country, but such

a country, no longer being an empire, could recover and seek directions for its development not in armed expansion against the whole world, but in scientific, technical, economic, cultural progress and increasing the well-being of its citizens. At the same time, in modern conditions, the sooner the war ends, the more important it is to end it, given that the longer the war lasts, the longer the process of the Muscovite empire using assistance from the PRC will last, which will inevitably be accompanied by the increasing dependence of the Russian Federation on China. It is obvious that it is better for a number of independent countries to emerge on the territory of the Russian Federation than for China to gradually swallow up these territories, whose behavior in the absence of effective counterweights may become unpredictable.

Key words: *Ukrainian political scientists of the 20th century, Anatol Kaminsky, collapse of the USSR, Russian-Ukrainian war of 2014, conflictness in Eurasia.*

Актуальність дослідження. Здатність політиків та політологів аналізувати політичні виклики, які загрожують безпеці нації, здатність їх до політичної просвіти нації й організування спільноти на колективні дії з метою відстоювання своїх вартостей належать до головних аспектів виживання етносу в конкурентному світі. Зазначене визначає важливість національно орієнтованої аналітики для етносу. Згадану аналітику потрібно накопичувати, систематизувати й удоступнювати для всіх членів спільноти і насамперед для тієї її частини, яка залучена до внутрішньої чи зовнішньої політики чи до теоретичного осмислення політичного буття нації. Екзистенційні виклики для буття української нації (зокрема, станом на першу третину ХХІ ст.) змушують до зосередження інтелектуальних зусиль на осмисленні як переліку загроз буттю нації, так і стратегії й тактики їх подолання. У цьому контексті важливо повномасштабно використати всю спадщину української політичної аналітики, у тому числі накопичену в діаспорі. Одним із багатьох українських аналітиків, ідеї якого повинні відігравати більшу роль у фаховому політичному та політологічному спілкуванні України, є Анатоль Григорович Камінський, сторіччя від дня народження якого припало на цей (2025) рік.

Мета статті – дослідження політологічної та політичної спадщини Анатolia Камінського в контексті московсько-української війни, розпочатої в 2014 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті зазначеної теми в процесі дослідження були використані праці Анатolia Камінського

(книжкові й у вигляді статей у періодиці), а також публікації, у яких міститься аналіз його праць. До згаданих публікацій належать: 1) передмови до книжкових видань А. Камінського [1–7] (не бралися до уваги короткі передмови зі стислою інформацією про нього та вказівками на головні компоненти змісту його монографії); праці Олександра Панченка, який особисто знав Анатolia Григоровича і багато з ним спілкувався [8; 9], матеріали конференції [10; 11].

Перші оцінки ідей Анатolia Камінського з'явилися у передмовах до його праць. У них стисло викладено, окрім іншого, головні напрями аналітичної діяльності Анатolia Камінського: еволюція програми українського визвольного руху (у формаціях ОУН, УПА, УГВР) [1], роль ідеї нації як рушійної сили в розвитку людства [1], потреба в переході українського визвольного руху з тоталітарних форм (властивих періоду протистояння капіталізму і соціалізму у переддень і під час Другої світової війни) до демократичних (у післявоєнний період) [1; 5], критичний аналіз реального соціалізму та московського колоніалізму в радянському варіанті московської імперії [1]. Загальною темою в усіх працях А. Камінського, писаних ним до незалежності України в 1991 р., є пошук оптимальної стратегії й тактики української нації для виживання під час перебування в статусі колонії згаданої імперії та здобуття незалежності. Мирослав Прокіп описує ці пошуки А. Камінського так [2; 5]. Після Другої світової війни з'явилися приклади здобуття націями незалежності не у форматі класичної революції як збройного повстання і насильного усунення влади окупантів, а мирним шляхом. Прикладами є уне-

залежнення британських колоній після Другої світової війни (це було умовою надання Британії допомоги від США під час Другої світової війни). Оскільки в перші повоєнні десятиліття умов для здобуття радянськими колоніями незалежності революційним (у сенсі «збройним») чином не було, то, мабуть, згадані приклади наштовхнули Анатолія Камінського на пошук програми виживання й унезалежнення української нації мирним шляхом. (Саме таким шляхом, у формі «кольорових революцій», відділилися наприкінці XX ст. колонії радянського варіанту московської імперії, які мали у цій імперії статус республік. Це, як відомо, стало можливим після економічного колапсу згаданої імперії, до якого підштовхнула зовнішня політика Рональда Рейгана після обрання його президентом у 1981 р.)

Водночас, згідно з концепцією А. Камінського і розробленою на її основі програмою унезалежнення України, мирна революція – це не лише період власне здобуття влади, який у сучасних термінах можна окреслити межами «початок Перебудови – здобуття незалежності», а й тривала формально неорганізована легальна боротьба в напрямках розбудови культурних, соціальних, політичних надбань нації, які в зручний момент стануть основою для здобуття незалежності. Потреба у формальній неорганізованості на згаданому етапі боротьби зумовлена тим, що формально організована діяльність у тоталітарній країні швидко виявляється, а на її акторів спрямовуються дієві санкції. Водночас, коментуючи аналітику А. Камінського щодо доцільності використання еволюційних чи революційних підходів у визвольній боротьбі, Дарія Ребет описала його підхід до цього питання так: потрібні і малі (еволюційні) кроки, і готовність до революційної дії, отже, не «або..., або...», а «і..., і...» [3].

Програма мирної національної революції Анатолія Камінського була досить детально проаналізована згаданими дослідниками [1–11]. Водночас не менш важливим є аналіз Анатолем Камінським ролі економічного чинника у подоланні

радянської форми московської імперії [12; 13]. Є підстави для твердження, що він передбачив головні чинники, якими СРСР було позбавлено суб'єктності *de facto*. Власне, згадане позбавлення СРСР суб'єктності дало змогу реалізувати розпад цієї країни внаслідок мирних революцій, ключову роль у чому відіграв Всеукраїнський референдум 01 грудня 1991 р. як вирішальний аргумент під час прийняття рішення у формі Біловезької угоди 08 грудня цього ж року. Зазначені ідеї Анатолія Камінського стали предметом дослідження, результати якого викладено далі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Свою аналітику в праці «До перспектив нашої революції» Анатоль Камінський підсумував в останніх абзацах так. Потрібно досягнути повної перебудови економічного ладу в СРСР, тобто перейти від стану, коли власність у країні належить невеликій групі верхівки КПРС, до стану, у якому власність розподілена між усіма членами суспільства. Водночас треба досягнути повної перебудови політичного ладу в СРСР – перетворити колонії цієї імперії у стан незалежних держав. Усе це потрібно досягнути мирним (не збройним) шляхом на зразок того, як провадилася мирна революція «Празька весна» в 1968 р. Для успіху таких революційних змін еволюційними засобами треба, щоб правляча верхівка тієї імперії (ЦК КПРС) відмовилася від тотальної економічної і політичної влади самостійно або під примусом.

У численних своїх публікаціях, оприлюднених до 1991 р., Анатоль Камінський детально проаналізував не лише стратегію і тактику діяльності української спільноти для свого звільнення, до втілення якої він долучився, зокрема, як керівник «Української служби Радіо Свобода» в Мюнхені упродовж 1983–1989 рр. Він висвітлював також непередбачувані чинники, які могли б посприяти успіху національних революцій. Окрім іншого, Анатоль Камінський досить детально описав економічну неспроможність московської імперії соціалістичного типу. Він, підтверджуючи численними

фактами, показав, що вся історія згаданої імперії (не тільки в XX ст., а й починаючи з правління Івана Грозного) супроводжувалась економічним відставанням від розвинутих країн світу і запозичанням західних технологій для розвитку економіки та розбудови збройних сил, експансія яких потім спрямовувалась супроти того ж Заходу [12; 13]. Анатоль Камінський зазначав, що середня і легка промисловість СРСР є недорозвинені, сільське господарство перебуває у постійній кризі. Важка індустрія була створена в СРСР за допомогою Заходу й упродовж усієї історії СРСР розвивалась завдяки впровадженню технологій Заходу. Зокрема, створенню важкої індустрії СРСР завдячував насамперед американцям – це так звані «заводи Альберта Кана», масштабна розбудова яких супроводжувалась величезними людськими жертвами, зокрема українським хлібом часів Голодомору. Водночас уся подальша історія модернізації важкої індустрії в СРСР, а також створення новітніх інформаційних технологій зводилися до обміну західних технологій на обіцянки щодо розрядки [12; 13].

Анатоль Камінський проаналізував також головні причини згаданого економічного відставання та практично постійної економічної кризи. Однією з головних причин він уважав відсутність свободи наукової діяльності як часткового випадку відсутності свободи, властивої московському імперському тоталітаризму загалом. Анатоль Камінський на прикладах показав, що згадана відсутність свободи наукової діяльності була властива й дорадянському періоду московської імперії [13].

Міркуючи про те, яким чином можна подолати московську (як і будь-яку іншу) імперію, як забезпечити успішність антиімперської революції, Анатоль Камінський указав на доцільність у кожному конкретному випадку знайти слабкі місця імперії і діяти деструктивно саме у цих напрямках. Низку таких слабких місць московської імперії описано у його працях. До зазначених слабких боків московської імперії, окрім нездатності налагодити ґрунтовану на ефек-

тивній науці успішну економіку, належить спрямованість у своєму розвитку на збройне домінування (головний вид промисловості, якому підпорядковані всі інші види промисловості – це збройні сили; спрямованість не на добробут власного населення, а на збройну експансію; спрямованість на лідерство в збройній оснащеності, а отже, до перегонів у виготовленні зброї) [13].

Якщо оглянути перебіг розвалу соціалістичної видозміни московської імперії (СРСР), яка *de jure* відбулась у 1991 р., то неважко побачити збіг головних особливостей згаданого процесу з ідеями Анатолія Камінського.

Спочатку відбулась економічна руйнація цієї країни. Спрямованість на збройну експансію спричинила воєнну авантюру московської імперії в Афганістані, розпочату в 1979 р. (упродовж 10 років це послаблювало економіку імперії). Після обрання Рональда Рейгана президентом у 1981 р. він відмовився від ідей так званого «мирного співіснування», «політики розрядки», тобто дипломатичного розподілу з московською імперією сфер впливу в обмін на постачання Заходом вигідних кредитів та новітніх технологій. Розпочата Рональдом Рейганом гонитва озброєнь із московською імперією додатково послабила її економічно. Зниження цін на нафту в 1985–1986 рр., значною мірою спричинене збільшенням її видобутку Саудівською Аравією, доповнило попередні чинники деструктивного впливу на економіку СРСР, і вже в 1985 р. в імперії став помітним початок масштабної економічної кризи. Усе це уможливило активацію національних сил у колоніях московської імперії, які й реалізували мирні революції на зразок «Празької весни» 1968 р., однак цього разу успішні, оскільки економічно зруйнована імперія залежала від Заходу, і це зв'язувало її можливості для збройного придушення кольорових революцій у колоніях (хоча спроби і наміри збройного припинення процесів унезалежнення республік-колоній були). Принагідно доцільно відзначити роль української нації у розвалі СРСР, яка на Всеукраїнському референдумі 01 грудня

1991 р. переконливо підтвердила Акт проголошення незалежності України. На перемовинах під час укладання Біловезької угоди (08 грудня 1991 р.) цей факт став вагомим аргументом супроти підписання нового союзного договору, на чому наполягав Б. Єльцин.

Якщо звернутися до аналізу перебігу сучасної московсько-української війни, що розпочалася у 2014 р., то досвід розвалу СРСР у 1991 р. є підтвердженням доцільності завершення війни через досягнення економічно колапсу московської імперії під її сучасною назвою «російська федерація». Сучасна московська імперія утримує під своєю владою багато колоній, тож зменшення її в розмірах, позбавлення її тих ресурсів, які вона черпає у своїх колоніях, призвели б до виникнення меншої за розміром країни. Однак така країна, вже не будучи імперією, могла б оздоровитися і шукати напрями свого розвитку не в збройній експансії супроти всього світу, а в науково-технічному, економічному, культурному поступі та підвищенні добробуту своїх громадян. Водночас у сучасних умовах чимскоріше завершення війни важливе з огляду на те, що чим довше триватиме війна, тим довше триватиме процес користання московською імперією допомогою від КНР, що неминуче супроводжуватиметься все більшим узалежненням РФ від Китаю. Очевидно, що кращим є виникнення на території РФ низки незалежних країн, аніж поступове заковтування цих територій Китаєм, поведінка якого в разі

відсутності дієвих противаг може стати непередбачуваною.

Актуалізуючи на сторіччя від уродин Анатолія Григоровича Камінського мізерну частину ідей із його політичної та політологічної аналітики, доцільно привернути увагу політологів до ідеї про доцільність академічного видання праць цього українського політичного і громадського діяча, Голови Проводу ОУНЗ, дійсного члена НТШ. Його спадщина містить 14 книжкових видань і велику кількість статей як у закордонних, так і в українських періодичних виданнях.

Висновки. На підставі виконаного дослідження можна сформулювати такі висновки:

1. У працях Анатолія Камінського міститься не лише загальний аналіз стратегії і тактики визволення з колоніального стану та аналіз особливостей визволення в умовах специфіки московської імперії. Він окреслив той шлях, яким і було здійснено в московській імперії наприкінці 80-х років минулого століття водночас дві революції: соціальна (перехід від соціалізму до капіталізму) і антиколоніальна (унезалежнення частини колоній).

2. Для зменшення ступеню конфліктності в Євразії важливо чимскоріше розвалити сучасну московську імперію, перетворивши її на низку країн, які не загрожують світу.

3. Доцільно підготувати до видання й оприлюднити повну академічну збірку політичних та політологічних праць Анатолія Григоровича Камінського.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Прокоп М. Передмова. *На новому етапі*. Камінський А. Нью-Йорк : Пролог, 1965. С. 3–14.
2. Прокоп М. Передмова. *За сучасну концепцію української революції*. Камінський А. Без м. вид. : Сучасність, 1970. С. 3–13.
3. Ребет Д.С. Передмова. *Край, еміграція і міжнародні закуліси*. Камінський А. Манчестер ; Мюнхен ; Нью-Йорк, 1982. С. V–XVII.
4. Прокоп М. Передмова. *На перехідному етапі. «Гласність», «перебудова» і «демократизація» на Україні*. Камінський А. Мюнхен, 1990. С. III–VIII.
5. Прокоп М. Передмова. *Від насильної до мирної революції*. Камінський А. Нью-Йорк ; Лондон ; Сідней, 1996. С. 3–15.
6. Панченко О. Переднє слово. *На шляху до національної держави. Еволюція і Революція. Самооборона і наступ. Процес і Потенціал*. Камінський А. Гадяч : Гадяч, 2005. С. 3–8.
7. Панченко О. Передмова. *«Пролог» у холодній війні проти Москви. Продовження визвольної боротьби з-за кордону*. Камінський А. Гадяч : Гадяч, 2009. С. 3–34.

8. Панченко О. *Держава, право і революція у визвольній концепції Анатолія Камінського*. Гадяч : Гадяч, 2001. 252 с.
9. Панченко О. Анатоль Камінський і його визвольна концепція. Від ОУН, ЗП УГВР, радіо «Свобода», дослідно-видавничого об'єднання «Пролог» до незалежної України. *Демократичний націоналізм в минулому, дії, персоналіях та історичній перспективі*. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2018. С. 133–144.
10. Кирилюк Ф. Анатоль Камінський як науковець і політик. *До новітнього українського світогляду і стратегії: з нагоди роковини А. Камінського – політика і вченого*. Київ : Економіка і право, 2002. С. 11–16.
11. Сідак В. Про деякі історичні уроки захисту державотворчих устремлінь у призмі взаємодії України з еміграцією та діаспорою. *До новітнього українського світогляду і стратегії: з нагоди роковини А. Камінського – політика і вченого*. Київ : Економіка і право, 2002. С. 109–112.
12. Камінський А. На новому етапі. Нью-Йорк : Пролог, 1965. 175 с.
13. Камінський А. До перспектив нашої політики. Без м. вид. : Сучасність, 1977. 190 с.

REFERENCES:

1. Prokop, M. (1965). Peredmov. Na novomu etapi [Preface. At a new stage]. In A. Kaminskyi, Na novomu etapi (pp. 3–14). New York: Proloh. [in Ukrainian].
2. Prokop, M. (1970). Peredmov. Za suchasnu kontseptsiiu ukrainskoi revoliutsii [Preface. For a modern concept of the Ukrainian revolution]. In A. Kaminskyi, Za suchasnu kontseptsiiu ukrainskoi revoliutsii (pp. 3–13). S.l.: Suchasnist. [in Ukrainian].
3. Rebet, D.S. (1982). Peredmov. Krai, emihratsiia i mizhnarodni zakulisy [Preface. Homeland, emigration, and international backstage]. In A. Kaminskyi, Krai, emihratsiia i mizhnarodni zakulisy (pp. V–XVII). Manchester; Munich; New York. [in Ukrainian].
4. Prokop, M. (1990). Peredmov. Na perekhidnomu etapi. «Hlasnist», «perebudova» i «demokratyzatsiia» na Ukraini [Preface. At the transitional stage. «Glasnost», «Perestroika», and «Democratization» in Ukraine]. In A. Kaminskyi, «Hlasnist», «perebudova» i «demokratyzatsiia» na Ukraini (pp. III–VIII). Munich. [in Ukrainian].
5. Prokop, M. (1996). Peredmov. Vid nasylnoi do myrnoi revoliutsii [Preface. From violent to peaceful revolution]. In A. Kaminskyi, Vid nasylnoi do myrnoi revoliutsii (pp. 3–15). New York; London; Sydney. [in Ukrainian].
6. Panchenko, O. (2005). Perednie slovo. Na shliakhu do natsionalnoi derzhavy. Evoliutsiia i Revoliutsiia. Samooborona i nastup. Protses i Potentsial [Foreword. On the path to the national state. Evolution and revolution. Self-defense and advance. Process and potential]. In A. Kaminskyi, Na shliakhu do natsionalnoi derzhavy (pp. 3–8). Hadyach: Hadyach. [in Ukrainian].
7. Panchenko, O. (2009). Peredmov. «Proloh» u kholodnii viini proty Moskvy. Prodovzhennia vyzvolnoi borotby iz-za kordonu [Preface. «Proloh» in the Cold War against Moscow. Continuing the liberation struggle from abroad]. In A. Kaminskyi, Prodovzhennia vyzvolnoi borotby iz-za kordonu (pp. 3–34). Hadyach: Hadyach. [in Ukrainian].
8. Panchenko, O. (2001). Derzhava, pravo i revoliutsiia u vyzvolnii kontseptsii Anatolia Kaminskoho [State, law, and revolution in Anatol Kaminsky's liberation concept]. Hadyach: Hadyach. [in Ukrainian].
9. Panchenko, O. (2018). Anatol Kaminskyi i yoho vyzvolna kontseptsii. Vid OUN, ZP UHVP, radio «Svoboda», doslidno vydavnychoho obiednannia «Proloh» do nezaleznoi Ukrainy. Demokratychnyi natsionalizm v mynulomu, dii, personaliiakh ta istorychnii perspektyvi [Anatol Kaminskyi and his liberation concept. From the OUN, Foreign Representation of UHVR, Radio Liberty, and Prolog Publishing to Independent Ukraine]. In Demokratychnyi natsionalizm v mynulomu, dii, personaliiakh ta istorychnii perspektyvi (pp. 133–144). Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihi. [in Ukrainian].
10. Kyryliuk, F. (2002). Anatol Kaminskyi yak naukovec i polityk [Anatol Kaminskyi as a scholar and politician]. In Do novitnoho ukrainskoho svitohliadu i stratehii: z nahody rokovyny A. Kaminskoho – polityka i vchenoho (pp. 11–16). Kyiv: Ekonomika i pravo. [in Ukrainian].
11. Sidak, V. (2002). Pro deiaki istorychni uroky zakhystu derzhavotvorchykh ustremiin u pryzmi vzaiemodii Ukrainy z emihratsiieiu ta diasporoiu [Some historical lessons of defending

statehood aspirations through Ukraine's interaction with emigration and diaspora]. In *Do novitnoho ukrainskoho svitohliadu i stratehii: z nahody rokovyny A. Kaminskoho – polityka i vchenoho* (pp. 109–112). Kyiv: Ekonomika i pravo. [in Ukrainian].

12. Kaminskyi, A. (1965). *Na novomu etapi* [At a new stage]. New York: Proloh. [in Ukrainian].

13. Kaminskyi, A. (1977). *Do perspektyv nashoi polityky* [Toward the prospects of our policy]. S.l.: Suchasnist. [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 14.10.2025

Стаття прийнята 04.11.2025

Статтю опубліковано 30.12.2025